

a filozófia történetének jelentősebb fejezetein, kimutatja, hogy az etika végső evidenciájában bennerejlő antinómiát egyik felfogásnak sem sikerült lényegében megoldani.

A mintegy önigazolás célját szolgáló történeti áttekintés után gr. Révay a »kell« tartalmát veszi vizsgálat alá. Először a »kell« jelentésében rejlő sztatikus mozzanatra építő monizmus, majd a dinamikus mozzanatra építő dualizmus tartalmait fejti ki. A monizmus tartalmi közül a »világrend, öröm, ösztön, önzés; a dualizmus tartalmi közül: hit, szeretet, ellentmondásnélkülség, igazságosság, vagy jogrend vagy állam, szellem vagy kultúra, nemzet, egyéniség tartalmakat bontotta ki. A »kelltartalmak« felsorolása természetesen nem teljes, a »kell«-ben rejlő dialektika a »kelltartalmak« vég nélküli differenciálódására vezethet. A tartalmi sorok egyes tagjai — akár a monizmusét, akár a dualizmusét vegyük is vizsgálat alá —, nincsenek összhangban egymással, egyetlen erkölcsi normába nem foglalhatók. A dialektikus feszültség az egyes »kelltartalmak« között is észlelhető. Itt sem oldható fel, mivel a feszültség magában a »kell«-ben van, nempedig aposteriori járulékos elemtől ered. A »kelltartalom« sokszerűségének vizsgálatával kapcsolatban a szerző elhárítja a relativizmus vádját: az az állítás ugyanis, hogy a »kell« apriori tartalmi sokfélék, egymással ellenkezhetnek, még nem jelenti azt, hogy viszonylagosak, az ellenmondás csupán a tartalmak összességére vonatkozik.

A »kell« sokszerűségének vizsgálatát a »kell« tartalmainak ontológiai vizsgálata követi: e szerint a »kell« tartalmi tárgyi szembenállók, apriori érvényűek, a matematikumhoz hasonlóan racionális következmények, a matematikummal való hasonlóságuk azonban abban eltér, hogy nem axiómákból, hanem fenomenológiai élményből erednek. Az utóbbi tényállásból két sajátosság ered: a »kelltartalmak« rendszerbe nem foglalhatók, a »kell« tartalmi kihatnak az alany egzisztenciájára. Tehát a »kell« egyes tartalmi közötti dialektikai feszültség is kihat az erkölcsi lényre. Az erkölcs dialektikája tragikus helyzetbe hozza az erkölcsi alanyt, mert az erkölcs parancsa egyrészt állandóan sarkalja a bűnből való kibontakozásra, másrészt a »kell« egyenlő érvényű, de ellentétes, sokszerű tartalmi elzárják a kibontakozást útját. Az erkölcs kiegyenlíthetetlen dialektikára tagozódik, elemet a küzdelem és a fájdalom.«

Gróf Révay Józsefnek könyve e pedagógiai következményeiben is jelentős tárgynak valóban mélyreható fejtegetése s az idevágó újabb irodalomnak értékes alkotása.

Ujvári Béla.

Gróf Apponyi Albert: Világnézet és politika. Kornis Gyula előszavával. Fordította: **Faragó László.** Filozófiai értekezések. Budapest, 1941. Magyar Filozófiai Társaság kiadása. 67 l.

Ha igaz az a tétel, hogy realisták azok, akik akkor látnak, ha kinyitják a szemüket, idealisták pedig, akik akkor látnak, ha behunyják: úgy a politikai realista kell, hogy legyen. Csak ilyen módon lehet hatékony ebben a konkrét, valóságos világban. Igaz, hogy e hatékonyságnak veszedelmes lehetősége az elvtelenné-válás. Ép ezért Platon óta mindig akadtak oly elmék, akik az eszmék és eszmények világából kísérelték meg a helyes célkitűzéseket és irányt megadni a politikai tevékenységnek. Kornis Gyula találóan utal könyvünk előszavában arra a körülményre, hogy pl. a magyar politi-

kusok közül Mátyás király az államformáról értekeznek, Zrinyi Miklós a nemzetet alkotó erőkről filozofál, Rákóczi Ferenc rodostói magányában elvi szempontból nézi az életet és a politikát, mégpedig a vallásos hit opalizáló gyöngyfényében, Kölcsey a történet metafizikájáról értekezést ír stb. Sajnos, itt is ugyanaz a lélektani törvényszerűség érvényesül, amely az életnek annyi más területén: csak akkor következik be a tudatos önmagunkra-eszmélés, ha előbb törekvésünk a tények szirtjén többé-kevésbé hajótörést szenved. Mindazok a szellemek, akiknek az emberiség a legragyogóbb és legfeneklőbb politikai tanításokat köszönhetik, a politikai élet porondján csődöt szoktak mondani.

Korunkat a politika korszakának szokták egyesek nevezni. Ugyanakkor mások, anélkül, hogy e tételt kétségbevonják, azon panaszkodnak, hogy a genszter alakja bevonult a politikába, a politikus kontósében garázdálkodik. Ilyen körülmények között érdeklődésre tarthat számot a magyar bölcselkedő államférfiak sorából Apponyinak utolsó, csak kézirati töredékben maradt munkája is, amelyet eredetileg német nyelven írt meg *H. Driesch* felkérésére, és amelyben azt óhajtja igazolni, hogy a helyes politikai rendszer alapja csakis az Istenben hívó, transzcendens, keresztény világnézet lehet.

Tüzetes részletességgel tárgyalja a »világ« és a »szemlélet« fogalmát, a világnézetet, mint a világ egységének megragadását és az egyén világnézetének rendszeres kibontakozását. A tömegek világnézete csak az öskinyilatkozatason alapulhat. Az »én« és a világ szembenállásának, a világnézet megalapozó viszonylatoknak tárgyalása után a világnézet transzcenciájáról szóló fejezetben azt fejtegeti, hogy az immanens világnézet túlmutat önmagán. Az »én« és a világ között fennálló szakadékot csak a transzcendens világnézet hidalhatja át. A világnézet középponti fogalma tehát az istenfogalom. Bírálja a katolicizmust és agnoszticizmust.

Ezután megnyílt az út a politikai közösség és a világnézet viszonyának tárgyalására. A szervezett közösség természetes szükségzerűség az ember számára. Az államnak van öncélja: a jog eszméje, és második célja: a közös előmozdítása. A transzcendens világnézet az állam alapja. Apponyi utal az államelméleteknek és az istenfogalomnak kapcsolatosságára. Ezzel összefüggésben kitér Platon és Arstoteles tanítására. A világnézet tehát az állam támasza. Mégpedig a keresztény világnézet az, amely az állam legszilárdabb alapja. Az immanencia a világfolyamatnak nem tud értelmet adni. A transzcendencia ellenben a földi boldogság igenlésének is jogosultságot biztosít. A kereszténység a szociális problémák megoldásának is alapja. . . . Egy világnézet sem tudott a tömegekkel szemben oly erkölcsi súllyal fellépni, mint éppen a kereszténység . . . tételemet tisztán a politikai tapasztalat igazolja: e szavakkal záródik a töredékes, de részleteiben és logikával kidolgozott mű, amely az írója iránt érzett kegyeletet annyival is inkább hivatott élesztetni, mert Apponyi államfilozófusi nagyságának érdekes bizonyítéka. A belőle kiáradó politikai nevelőerő folyóiratunk hasábjain is kívánatosá tette ismertetését.

Noszlopi László.

Peter Petersen: Von der Fröbelschen „Vermittlungsschule“ zur deutschen Fröbel-Schule. (Neue Forschungen zur Erziehungswissenschaft. Herausgegeben von Prof. Dr. Dr. h. e. Peter Petersen Jena, Band 2.) Verlag Hermann Böhlau Nachfolger, Weimar 1940. 8-r., 45 lap.

A kiváló jenai német pedagógus és kutató Peter Petersennek négy előadását tartalmazza ez a munka. Az előadásokat a 100 éves Fröbel-jubileum *Magyar Paedagogia* LII. 1—2.